

Saksbehandler: Lillian Dittmann

Referanser: KR 13/08, KR 14/08, KR 15/08, KR 25.11/08, KR 30/08, KR 31/08, KR 32/08, KR 42.8/08

Saksdokumenter:

1. Brev fra Bjørgvin bdråd, 13.05.08
2. Uttalelse fra Hamar bdråd, 05.06.08
3. Brev fra Tunsberg bdråd, 29.08.08
4. Utsettelse av lansering av ny bibeloversettelse, brev fra Bibelselskapet, 23.10.08
5. E-post fra TeoLOGene, 29.10.08.
6. Vedtak fra Bispemøtet sak 40/08, oversendt 31.10.08

Høringsfrist for gudstjenestereformen

Sammendrag

Kirkerådet har vedtatt en fremdriftsplan for Reform av kirkens gudstjenesteliv som tilsier at saken skal vedtas på Kirkemøtet i 2009. For å holde denne fremdriftsplanen må høringsperioden avsluttes senest 31.01.2009. Bispemøtet vedtok på sitt møte i oktober 2008 (sak BM 40/08) å be Kirkerådet om utsatt høringsfrist for Ny ordning for hovedgudstjeneste for Den norske kirke med ny tekstbok og ny salmebok til 31.12.2009.

Ut fra en helhetsvurdering kan reformen tjene på en lengre prosess enn den som er vedtatt. Dette vil særlig være viktig for prosessen i utprøvingsmenighetene. Det er drøftet om en skal skille ut behandlingen av tekstbok og salmebok slik at denne delen av reformen blir behandlet på Kirkemøtet i 2009, mens Ny ordning for hovedgudstjeneste legges frem for Kirkemøtet i 2010. Flere forhold taler imidlertid mot at dette ville være en god løsning. Det anbefales derfor at Reform av kirkens gudstjenesteliv i sin helhet fremmes som sak for Kirkemøtet i 2010, og at det administrativt fastsettes hvilken høringsfrist som må settes for både å få tilstrekkelig tid for utprøving, samtidig som det gis tid til kvalitetssikring av materialet for å fremme saken for Kirkemøtet. Videre forutsetter Kirkerådet at det foretas en gjennomgang av materialet etter 3-6 år.

Forslag til vedtak

1. Kirkerådet ser behovet for en forlenget høringsfrist for gudstjenestereformen og ber på denne bakgrunn om at Ny ordning for hovedgudstjeneste i Den norske kirke med salmebok og tekstbok fremmes som sak for Kirkemøtet i 2010.
2. Nyordningen tas i bruk 1. søndag i advent 2011.

Saksorientering

Bakgrunn

For å holde den vedtatte fremdriftsplan for Gudstjenestereformen, er det fastsatt at høringsperioden skal være 1.09.08 – 31.01.09. I sak KM 10/04 behandlet Kirkemøtet Regler for saksbehandling i liturgisaker. Der fastsatte Kirkemøtet at ”Høringsfristen normalt skal være tre måneder, og normalt ikke mindre enn seks uker” (§ 4). Den fastsatte høringsfrist for gudstjenestereformen ligger følgelig godt innenfor denne fristen, selv om høringsmaterialet ble sendt ut noe forsinket.

Bispemøtet drøftet i sitt høstmøte høringsfristen for reformen, og vedtok i sak BM 40/08:

Bispemøtet uttrykte på sitt møte i januar (sak 05/08) og i mars 2008 (sak 15/08) generell tvil om at den tid som er satt av til høring og utprøving vil være tilstrekkelig. Bl.a. pekte Bispemøtet på behovet for en grundig språkvask.

Biskopene uttrykte dessuten bekymring for at den korte høringsfristen (1. februar 2009) ikke gir menighetene tilstrekkelig tid til gjennomgang av det omfattende materialet. Det kan også være ønskelig med en utprøving gjennom et helt kirkeår. Biskopene er også opptatt av at gjennomføringen av reformen trenger lengre modningstid enn det som det nå er lagt opp til.

Bispemøtet har drøftet status for gudstjenestereformen og pekt på bl.a. at den liturgiske musikken ikke foreligger og dåpsliturgien er forsinket. Liturgien på nynorsk trenger språklig gjennomgang.

Bispemøtet ber derfor om at høringsfristen for ny ordning for hovedgudstjenesten, ny tekstbok og ny salmebok utsettes til 31. desember 2009.

Kirkerådet har drøftet saken flere ganger. I september 2007 (sak KR 38.7/07) hadde rådet en samtale om en eventuell utsettelse av saken med bakgrunn i *Orientering til Kirkerådet om gudstjenestereformens fremdriftsplan*. Her var hovedfokus tidspress i forhold til ferdigstillelse av det liturgiske materialet. Kirkerådet konkluderte med at det fortsatt skulle arbeides i forhold til den vedtatte tidsplan. Senere er det kommet henvendelser fra flere bispedømmeråd (Hamar, Bjørgvin og Tunsberg) med oppfordring til utvidelse av høringsfristen (jf sakene 38.7/07, 13/08, 30/08 og 42.8/08).

Når nå også Bispemøtet ber om utsettelse av høringsfristen, legges saken frem for Kirkerådet til fornyet vurdering. Bispemøtet peker på at det er behov for tilstrekkelig med tid for å utprøve det liturgiske materialet som foreligger, og at gjennomføringen av reformen trenger lengre modningstid enn det som det opprinnelig er lagt opp til.

Det er allerede gitt en utsatt høringsfrist for den liturgiske musikken, siden denne ennå ikke er ferdigstilt. Denne fristen er forlenget til 01.05.09. Ettersom musikk ikke er læresak, skal den som sådan ikke behandles av Bispemøtet. En forlengelse av denne høringsfristen medfører derfor ikke forskyvning av kirkemøtebehandling av reformen i 2009.

Kirkerådet sluttbehandlet som kjent det liturgiske materialet i juni. Ferdigstillingen av materialet falt dermed i tid sammen med ferieavvikling, noe som vanskeliggjorde kvalitetssikring og utsending av materialet, slik at menighetene kunne motta høringsdokumentene innen 1. september som forutsatt. Menighetene mottok dokumentene rundt 15. september. Siden dåpsliturgien ble vedtatt først på Kirkerådets septembermøte (sak KR 59/08), ble denne sendt ut medio oktober.

Hensyn til menighetene

Mange menigheter har satt i gang et arbeid med gudstjenesten etter reformens intensjoner. Andre menigheter har trengt lenger tid til å komme i gang, men er likevel motivert for utprøving av det nye materialet.

De menighetene som allerede er involvert, er tallmessig få. Menighetene skal i tillegg til utprøving av liturgier også prøve ut en ny arbeidsmetode i det gudstjenestelige arbeidet. Denne delen av reformen krever et grundig forarbeid. Det skal nå etableres gudstjenesteutvalg, og forslag til lokal grunnordning må utarbeides og vedtas i menighetsråd, før selve gudstjenesteprøvingen kan komme i gang. Materialet er omfattende, det er mange spørsmål det skal tas stilling til. Dertil kommer at det er stor forskjell på menighetenes erfaringer med denne type gudstjenestearbeid. Uansett krever høringen som prøving stor innsats fra ansatte og frivillige. Kirkerådets sekretariat får melding fra menigheter som er frustrerte i forhold til det som oppleves som for kort tid til utprøving av reformen. Samtidig får vi respons om at prøvingsperioden ikke må bli for lang, det kan fort skape uro. Men en utvidet høringsfrist vil gi menighetene et bedre grunnlag til å vurdere materialet. Vinningen vil være at de kan avgi en for Kirkerådet mer utfyllende høringsuttalelse, fundert på et bredere erfaringsmateriale. Det vil understøtte reformens idé som åpen og erfaringsbasert.

Vurdering

Det er en utfordring å vurdere om det er selve høringsperioden med utprøving av materialet som er for kort, eller om det er innføringstidspunktet 1. søndag i advent 2010 som synes å være en for snau tidsramme. I alle tilfeller medfører reformen en del metodiske spørsmål som menighetene har behov for å prøve ut før de kan gi gode hørings svar. Det er viktig for mottagelsen av reformen at menighetene skal oppleve at de får gjort en god jobb i forbindelse med utprøving av elementene i gudstjenesten. Siden det for mange menigheter er en utprøving av en ny måte å arbeide med gudstjenesten på, mer enn en tradisjonell høring, må en forlengelse av høringsfristen vurderes.

Det skal velges nye menighetsråd i 2009, disse trer i funksjon 1.oktober. Høringsfristen må settes slik at det sittende menighetsråd får avgitt hørings svar, før nytt menighetsråd overtar.

Liturgisk musikk

Nemnd for gudstjenesteliv sluttførte sitt arbeid i april 2008, først da kunne det inngås avtaler med komponister til å lage musikk til de liturgiske ledd. Ønsket om et bredt spekter av ulike musikksjangere medfører nykomponering og dermed engasjement av en rekke komponister.

Underveis lå det an til delvis vidtgående endringer i tekstmaterialet for de faste ledd i gudstjenesten. Dette skyldtes både drøftelser i NFG og utviklingen av Bibelselskapets arbeid med ny oversettelse. De endringer som til sist ble vedtatt, er relativt uproblematisk i forhold til eksisterende musikk.

Medio november kan Kirkerådet sende ut 5-6 ulike serier, resten sendes ut i to omganger.

Fra kirkemusikalsk hold fremholdes det at det er uholdbart at den liturgiske musikken ikke kommer ut samtidig med det øvrige liturgiske stoffet. Å sende ut nyskrevet liturgisk musikk i flere omganger oppleves som å gi noen komponister forrang framfor andre. For kantorene oppleves en høringsfrist pr 01.05.09 veldig kort. Å sette seg inn i nytt materiale i ulike sjangere krever tid, i tillegg skal kantorene være ressurser for andre ansatte i menigheten.

Vurdering

Siden den liturgiske musikken i sin bredde ikke vil være ferdigstilt før på nyåret 2009, må det vurderes om hørings tiden for musikken bør utvides utover 01.05.09.

Kirkerådet mener nok at det er mulig å prøve deler av musikken etter hvert som den kommer. Det er ikke nødvendigvis slik at alle menigheter skal bruke all musikk. Det er likevel viktig at all musikk får lang nok tid til å prøves. Den liturgiske musikken regnes ikke som læresak og kan derfor lettere løftes ut av Kirkerådets framdriftsplan enn det andre materialet, siden den ikke skal behandles i Bispemøtet. Samtidig må en holde fast at tekst og musikk skal fremstå som en enhet og må utprøves sammen. Menighetene vil uansett høringsfrist måtte bruke tid til også å gjøre seg kjent med ny musikk. Administrasjonen mener derfor at dersom høringsfristen utsettes for det øvrige materialet, bør det fastsettes samme høringsfrist for musikken.

Hensynet til medarbeidere

Et element som ikke har vært mulig å ivareta godt nok i arbeidet til nå, er kursing av medarbeidere i utprøvningsmenighetene. I og med at reformen ikke bare inneholder nytt liturgisk materiale, men også nye måter å arbeide med gudstjenesteforberedelser, er det behov for noe kursing både av prester, kirkemusikere og andre medarbeidere.

Kirkerådet har vært i kontakt med utdanningsinstitusjonene innenfor fagfeltene musikk og teologi, og de ser det som ønskelig med en utvidelse av høringsfristen også for å få tid til å planlegge nødvendig etter- og videreutdanning slik at den kan iverksettes raskt etter at reformen er vedtatt.

Den nye gudstjenesten vil i sær bli utfordrende for kantorene/ organistene, som nå vil få forventninger om å spille et bredt spekter av ny musikk. Det vil være behov for tid til bl.a. utarbeiding av godt hjelpemateriell for å kunne gjøre en brukbar tjeneste i framtida.

For prestene vil det være nødvendig å gjennomtenke liturg-rollen siden denne endres. Det vil være behov for noe etterutdanning i liturgikk og veiledning/ ledelse m. m.

Begge yrkesgrupper vil få noe endring i sine arbeidsoppgaver. Disse konsekvensene er, ifølge Presteforeningen (PF) og Musikernes fellesorganisasjon (MFO) ikke tilstrekkelig drøftet innad i fagforeningene eller med arbeidsgiverne. En forlenget høringsperiode vil kunne gi verdifull erfaring om reformens konsekvenser for disse yrkesgruppene. Det er viktig å legge et løp som forebygger at eventuelle konflikter oppstår. Både PF og MFO har kommet med sterke uttalelser om behovet for utsettelse av høringsfristen.

Vurdering

Gudstjenestereformen har en metodikk som det vil ta tid å innarbeide i menigheten. Det er enighet om at det er nødvendig med etter-/videreutdanning i forbindelse med innføring av ny reform. Dette må planlegges og startes opp i prøvings-/høringsfasen og arbeides med frem til implementering starter, og sannsynligvis også etter den tid. I tiden frem til reformens innføring må det være rom for kursing av ansatte og frivillige. Det vil også i høringstiden være mulig å høste erfaring i hvor mye ordningen påvirker arbeidet til prest og kantor/ organist.

Språkvask

Kirkerådet beklager at ikke alt som er sendt ut har hatt god nok språklig kvalitet. Denne beklagelsen gjelder især oversettelsen til nynorsk. I tillegg finnes det ulike oppfatninger av stiltivået i de liturgiske tekstene, både bokmål og nynorsk. Også i forhold til veiledningstekstene, som er et nytt element i det liturgiske materialet, er det klare forbedringspotensialer.

Med bakgrunn i kritikken om dårlig nynorsk er det foretatt en ny oversettelse av Veiledning til lokal grunnordning og Generelle bestemmelser.

En utvidet høringsfrist vil kunne gi alle menigheter bedre tid til å prøve ut om språket, både i det liturgiske materialet og veiledningsdelen, har den slitestyrke som trengs. Dette er et viktig argument for å utsette fristen.

Behovet for å gjøre endelige vedtak om reformen

Reform av kirkens gudstjenesteliv har allerede pågått over noen år. Liturgiboken fra 1977/1992 hadde mistet noe av sin autoritet allerede før reformen ble satt i gang i 2004. Dette nødvendiggjorde reformen, om ikke hver menighet skulle ende opp med hver sin gudstjenesteordning. Dåpsliturgien har vært utprøvd i tre varianter i prøvingen fra NFG, i tillegg har menigheter ulike steder utarbeidet sine varianter. Det registreres en uro for at menigheter kan innarbeide liturgier som ingen har vedtatt. Dette utløser behovet for å trekke konklusjoner og komme til en avslutning av prøvetiden.

En utvidelse av høringstiden vil imidlertid kunne fungere oppmuntrende på menigheter som i dag synes det er krevende å gå i gang med et så stort prosjekt. Reformens kjerneverdier er godt fundert fra Kirkemøtet 2003 og 2004, ideene om et involverende, fleksibelt og stedegent gudstjenesteliv er kommet for å bli. En stram høringsfrist vil kunne ødelegge for å få gjennomslag for reformens intensjoner: Et åpent, fleksibelt og inkluderende gudstjenesteliv.

Å feire gudstjeneste på denne nye måten innebærer prosesser som trenger tid. Tanker må modnes, erfaringer gjøres og evalueres, samtaler føres, før konklusjoner kan trekkes. Spørsmålet som nå er reist av flere, er om en høringsfrist pr 31.01.09 gir tid til tilstrekkelige erfaringer, tanker og samtaler.

Det er også reist spørsmål om hvilke muligheter som finnes for de menigheter som ikke er plukket ut som utprøvningsmenighet, men som er utålmodig etter å ta imot ny liturgi. I tillegg til at menighetene kan søke biskopen om på eget initiativ å prøve ut høringsmaterialet, er vedtak om fleksibel bruk av gudstjenesteboken fortsatt gyldig. En utsettelse av vedtak om nyordning trenger derfor ikke bety status quo for de som ønsker fornyelse og utprøving.

To-delt prosess

Et alternativ som kan overveies, er om det opprinnelige tidsskjemaet kan opprettholdes for deler av prosessen, mens andre deler blir utsatt. En mulighet kunne være å behandle salmebok og tekstbok på Kirkemøtet i 2009 mens liturgien vedtas i 2010. Det er tenkt at alt materialet skal innføres samtidig, men en slik prosess kan lette trykket på både Kirkemøtet i 2010 og arbeidet i administrasjonen.

Tekstbok

Tekstboken vil ikke kunne bli prøvd fullt ut i prøve-/høringsperioden uansett. Her må en i alle tilfelle arbeide med tekstene utenom gudstjenstlig bruk. Det kan være en mulighet å følge oppsatt høringsperiode for denne. Bibelselskapet har imidlertid varslet Kirkerådet at ferdigstillingen av ny oversettelse av Bibelen vil bli forsinket, og ikke vil være klar til 1. søndag i advent 2010. Dette betyr at produksjon av ny tekstbok i alle tilfeller må utstå til den nye oversettelsen foreligger, og det eventuelt er fattet vedtak om at den skal tas i bruk som autorisert oversettelse i Den norske kirke. Videre ville det være en fordel om menighetene fikk anledning til å prøve ut tekstene gjennom et tilnærmet fullt kirkeår.

Salmeboken

Salmeboken er omfattende, og det er flere spørsmål det her skal tas stilling til. Dette gjelder både utvalget av salmer og den utvidede forståelsen av salmebegrepet som salmeboken legger opp til. Et viktig saksdokument som gir bakgrunnsstoff for disse spørsmålsstillingene er ennå ikke ferdigstilt, men Kirkerådet har varslet i utsending av høringsmaterialet at det vil komme et ressursdokument. Her vil det gis en fyldig redegjørelse for det utsendte forslaget og de prinsipper som ligger til grunn for utformingen av det. Det er også begrunnelse for hvorfor enkelte salmer er tatt med og for de endringer som er gjort i enkelte salmer. Det vil være en styrke for prosjektet om salmeutvalget kunne bli vurdert i lys av dette saksdokumentet.

Konklusjon

I det foregående er det redegjort for flere forhold som tilsier at høringsfristen for utprøving av materialet bør utsettes. En utsatt frist vil ha som konsekvens at Kirkemøtebehandling ikke kan skje i 2009 som opprinnelig forutsatt, følgelig må også innføringstidspunkt justeres.

Det anbefales for Kirkerådet å fatte vedtak om at reform av kirkens gudstjenesteliv fremmes som sak for Kirkemøtet 2010¹, og at nyordningen tas i bruk 1. søndag i advent 2011.

Det vil på denne bakgrunn administrativt legges opp til et løp med forlenget høringsperiode for prøvemeninghetene. Når høringsfrist fastsettes, må det for det første tas hensyn til at menighetene får tilstrekkelig tid til utprøving av materialet. Videre må høringsfristen datofestes slik at høringsuttalelse gis før nytt menighetsråd trer i funksjon 1. oktober 2009. Det må også tas hensyn til at de administrative og beslutningsmessige prosesser tar tid. Det er påpekt at det utsendte materialet ikke er godt nok gjennomarbeidet. Det må tilstrebes at det endelige materialet som legges frem for Kirkemøtet er godt gjennomarbeidet, både teologisk og språklig.

Selv om høringsfristen nå utsettes, må det foretas en gjennomgang av det liturgiske materialet etter 3-6 år.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Uansett hvor lang tid slutføring av reformen vil ta, har vi store utfordringer og store oppgaver som vil koste en del penger. Pr i dag har reformen et langtidsbudsjett som viser at Kirkerådet vil få utgifter i størrelsesorden ca 4,7 mill for å få ferdigstilt hele reformprosjektet. En slik kostnadsramme inkluderer kun kr. 200.000 til implementering av reformen, og det er ikke lagt inn midler til forskning og evaluering. Denne

¹ Det forutsettes at KM 2010 avholdes i november 2010, det vises her til sak KM 11/08, dokument 11.1.2/08 (tilleggsnotat). Her reflekteres det rundt forholdet mellom valg av nye bispedømmeråd/KM med tiltredelsestidspunkt 01.01.10 og avholdelse av KM og valg av nytt KR drøye 10 mnd senere.

kostnadsrammen forutsetter i tillegg at det må arbeides for å finansiere ett årsverk over driftsbudsjettet. Dette er nødvendig får å løse gjenstående oppgaver.

Dersom reformen forlenges med 1 år utsettes en del kostnader, først og fremst knyttet til stillinger i Kirkerådet. Engasjementet til prosjektleder må forlenges med 12 måneders virkning, fra november 2009. Videre vil en god del redaksjonsarbeid, forberedelser til endelig trykking, språkarbeid, korrekturrunder osv gjøre at det også blir utgifter for reformen i 2011.

Ved en utsettelse vil imidlertid risikobildet i prosjektet kunne reduseres og behovet for økonomiske buffere reduseres tilsvarende.

Budsjett med framdriftsplan fram mot behandling på Kirkemøte 2009

	2009	2010	2011
Egne ansatte m sosiale kostnader	770 000		
Frikjøp	230 000	300 000	
Reise- og møtekostnader - koralbokkomite - utvalg for kirkemusikk - forberedelser til implementering - høringsutvalg	500 000	400 000	
Kjøp av eksterntjenester - ordinariemusikk - spillesatser - høringsmateriell	900 000	300 000	
Adm kostnader	100 000	100 000	
Buffer	300 000	400 000	
Totalt	2 800 000	1 500 000	

Budsjett med framdriftsplan fram mot behandling på Kirkemøte 2010

	2009	2010	2011
Egne ansatte m sosiale kostnader	770 000	400 000	
Frikjøp	230 000	200 000	100 000
Reise- og møtekostnader - koralbokkomite - utvalg for kirkemusikk - forberedelser til implementering - høringsutvalg	500 000	400 000	100 000
Kjøp av eksterntjenester - ordinariemusikk	700 000	300 000	100 000

- spillesatser - høringsmateriell			
Adm kostnader	100 000	100 000	100 000
Buffer	100 000	300 000	100 000
Totalt	2 400 000	1 700 000	500 000

Oppsummering

Administrasjonens helhetsvurdering er at gudstjenestereformens totale utgifter i årene 2009-2011 vil øke med ca 200 000 kroner som følge av en utsettelse.